

УДК 658.14:338.45

ВИДИ ДИСБАЛАНСІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

*Рекова Н.Ю., Торопченко Н. В.,
Донбаська державна машинобудівна академія*

В статті обґрунтовано доцільність дослідження питань забезпечення збалансованості розвитку економіки України, висвітлено передумови виникнення дисбалансів та розглянуто можливі їх види. Розглянуто засади збалансованого розвитку як економічної категорії та доведено перспективність розробки напрямів врегулювання дисбалансів.

В статье обоснована целесообразность исследования вопросов обеспечения сбалансированности развития экономики Украины, освещены предпосылки возникновения дисбалансов и рассмотрены возможные их виды. Проанализированы основы сбалансированного развития как экономической категории и доказана перспективность разработки направлений урегулирования дисбалансов.

The article substantiates the expediency of studying the issues of ensuring a balanced development of the Ukrainian economy, highlights the prerequisites for the emergence of imbalances and considers their possible types. The basics of balanced development as an economic category are analyzed and the prospects of developing directions for resolving imbalances are proved.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Питання забезпечення збалансованості розвитку економіки України є особливо гострим за умов сьогодення. Відсталість технологічної та економічної структури, недосконалість інститутів, соціальна обтяженість державних видатків значно погіршують вихідні умови боротьби за підвищення рівня життя, досягнення показників економічного зростання та глобальної конкурентоспроможності, зокрема, ресурсні. За цих обставин досягнення збалансованого розвитку національної економіки потребує наукового обґрунтування пошуку шляхів активізації формування інвестиційних ресурсів і їх спрямування у відновлення (і надалі – розширеного відтворення) капітальних активів, підвищення технологічності і зростання обсягів національного виробництва, забезпечення сталості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Засади збалансованого розвитку як економічної категорії та практичних аспектів управління збалансованим розвитком досліджувалися такими вченими, як Ст. Бір, Р. Каплан, Н. Касьянова, В. Ляшенко, Д. Нортон, Ю. Погорєлов, О. Половян, О. Пушкар, О. Раєвнева, Й. Шумпетер та ін.

Загальна мета дослідження

Метою статті є розгляд існуючих методів та засади збалансованого розвитку як економічної категорії та практичних аспектів управління збалансованим розвитком.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

До сьогодні більшість політиків намагаються боротися з дисбалансами в економіці, існуючими заходами і, виходячи з логіки неокласичної школи, як правило, на локальному або регіональному рівні, для досягнення, як вони вважають, основної мети - рівноважного стану економіки, необхідного для забезпечення глобального економічного підйому, зростання торговельних потоків і зайнятості, витрачаючи масу зусиль та коштів, але розвиток економіки протягом останніх 20 років наочно демонструє, що диспропорції ринків, глибина сплесків і провалів, а також їх частота тільки збільшуються. Наприклад, в Китаї залишається лише 9,3% від доларів США, які вводяться в систему США, незважаючи на те, що дисбаланс прямого зв'язку між цими країнами становить 16,7%. Велика частина торгового дисбалансу Швейцарії проходить через країни, які не мають з нею значних торгових відносин і, отже, не пов'язані безпосередньо, такі як Японія, Індонезія та Малайзія [1]. Швейцарські долари надходять в ці країни опосередковано через інші країни в результаті довгого шляху торгового обміну. Зосередивши увагу на країнах-виробниках, також виявляються разючі факти. У той час як основним імпортером з Росії, відповідно до місця в рейтингу торгових дисбалансів є Німеччина, глобальний аналіз показує, що одна третина всіх грошей, доходів Росії від торгівлі прямо або побічно походять з США.

Виявлена домінуюча роль США, які є основним світовим споживачем (США на даний час виробляючи 20% світового товарообігу, споживають більше 50% [2]), з одного боку позитивно позначається на стимулювання виробництва в країнах (враховуючи, транснаціональний характер виробництва в світі, як правило, в найбідніших країнах, що володіють дешевою робочою силою), проте неможливість підтримки з боку країн – основних споживачів, темпів зростання споживання (що є по суті кінцевої величиною, яка складається з суми вартостей товару «робоча сила» та суми зарплат) на рівні, що відповідає обсягам світового виробництва та достатньому для підтримки темпів зростання світової економіки, стимулює зворотній відтік капіталу з цих країн до країн – емітенти капіталу, що в свою чергу формує в собі передумови, наявних в даний час кризових тенденцій.

В ситуації, що склалася більшість політиків намагаються боротися з маючими місце дисбалансами в економіці, існуючими заходами та виходячи з логіки неокласичної школи, як правило, на локальному або регіональному рівні, для досягнення, як вони вважають, основної мети – рівноважного стану економіки, необхідного для забезпечення глобального економічного підйому, зростання торгівельних потоків і зайнятості, витрачаючи масу зусиль та коштів, але розвиток економіки протягом останніх 20 років наочно демонструє, що диспропорції ринків, глибина сплесків і провалів, а також їх частота тільки збільшуються.

Проблема неможливості ефективного управління та прогнозування вхідних і вихідних потоків капіталу з плином часу стає все більш гострою та часто виражається в безконтрольному для національних урядів більшості країн, в першу чергу, що розвиваються, переміщенні капіталу, неможливість реалізації політики ефективного управління транскордонним переміщенням капіталу в національних інтересах. Однак дана проблема часто недооцінюється ні державними органами, ні провідними аналітиками та економістами. Збереження подібної недалекоглядної політики до управління транскордонним переміщенням капіталу є дієвою загрозою фінансово-економічної безпеки для всіх економік, що розвиваються.

В умовах системної нестійкості та дисбалансів світової й національної економік без розробки більш збалансованої моделі розвитку, яка оптимально поєднує мету підтримки економічного зростання та збереження фінансової стійкості фінансового сектора, що ґрунтується на принципах самоорганізації складних систем неможливо досягнення стійкого зростання та імунізації економічної системи будь-якої держави до погроз. Ефективне стратегічне управління та прогнозування основних макроекономічних процесів і індикаторів можливо в свою чергу тільки за умови розгляду транскордонного руху капіталу як частини складного процесу функціонування складної світової соціально-економічної системи.

Тому стратегічним завданням для регулюючих органів є зміна філософії та підходів до регулювання ринків капіталу, а також вхідних і вихідних потоків. Тільки за умови збільшення фінансово-економічної ролі держави на світовому ринку як інноваційної високотехнологічної держави, можливе ефективне управління стійкістю національного ринку капіталу до впливів ендогенного і екзогенного характеру, які все частіше виникають на глобалізованих фінансових ринках.

Багато вчених (Т.Р. Мальтус, Ж.Ш. Сисмонди, Дж.А. Гобсон, К. Маркс, Дж. М. Кейнс, Е. Хансен, Ф.А. Хайєк та ін.) намагалися довести перевагу тих чи інших факторів (кризи надвиробництва, недоспоживання та ін.) в обґрунтуванні негативної динаміки розвитку економіки. Забуваючи часто про необхідність збалансованості розвитку і як наслідок усунення причин, що викликають дисбаланси в розвитку сфери виробництва, споживання та ринків капіталу. Так, наприклад, теорії недоспоживання, досліджуючи роль недоспоживання населенням кінцевих продуктів, не враховують ключових причин подібного недоспоживання, а саме соціального розшарування в суспільстві та зростання числа реципієнтів соціальної політики держави.

Економічна глобалізація й відкритість національних фінансово-економічних систем створює як загрози та виклики для благополуччя країн, що розвиваються, так і дозволяє окремим системоутворюючим країнам реалізовувати нову модель свого економічного зростання за

допомогою міжнародної дискримінаційної перерозподільної політики.

При цьому сам процес глобалізації та інтеграції національних товариств в світову фінансово-економічну систему не тільки стає безконтрольним на рівні окремо взятих держав, проявляючись все частіше в відмовах глобалізації, але й породжує зростаючу нерівність в прибутках, як між країнами, так і всередині країн, хронічно високі рівні безробіття, соціальної та гендерної дискримінації, руйнівні наслідки нерегульованих фінансових потоків та ін. В даний час видимих витрат глобалізації набагато більше, ніж переваг. В результаті чого виникає і з часом неминуче експоненціально наростає низка глобальних дисбалансів, що виражаються в постійному збільшенні «розривів» між здатністю суспільства виробляти і здатністю споживати вироблене (швидкість споживання все більше відстає від швидкості виробництва, необхідного і достатнього для підтримання досягнутих рівнів розвитку), між об'ємом товарного ринку і фінансового ринків і їх роллю в забезпеченні економічного зростання, між вартістю ресурсів і фінансових активів і їх ціною та т.п., обумовлюючи тим самим все більшу нерівномірність розподілу багатства в світі.

У процесі розвитку суспільства, неухильно наростаючі дисбаланси призводять будь-яку суспільно-економічну систему до критичного стану, що приймається як «світова криза», який може тривати нескінченно і в разі спроб його регулювання в рамках сформованої ідеології неминуче лише підсилюють критичний стан системи. Відносно фінансово-економічних відносин критичний стан системи виражається в збільшенні флуктуацій, наприклад, в скороченні до мінімального рівня приросту накопичень населення при одночасному збільшенні до максимальних значень кредитного навантаження та т.п.

Проведена останнім часом антикризова політика при збереженні сформованої системи господарювання ще більшою мірою загострює наявний економічний конфлікт як на національному, і на міжнародному рівнях: лише посилює низхідну тугу спіраль диспропорційно, при якій посилення диспропорційно набуває незворотного процес: неможливість забезпечувати необхідні темпи споживання скорочує виробництво, а скорочення виробництва призводить до неможливості підтримування необхідних темпів споживання; відмови економіки і

скорочення темпів виробництва збільшують розрив з часткою фінансового сектора, в якому в силу скорочення кількості та якості потенційних і реальних позичальників, відповідно, зростають ризики, здатні в свою чергу за допомогою ефектів каскаду вельми швидко перерости в системні, обумовлюючи тим самим зменшення її імунітету і ще більш швидкий перехід самої системи в критичні стан і т.п.

Також хотілося відзначити, оскільки в світовій економічній системі країни і фінансові інститути, пов'язані з допомогою різних фінансово-економічних каналів, починаючи від товару і торгового капіталу, фінансових інструментів і схем, до політичного і адміністративного партнерства. Отже, зміни економічної ситуації в країні та на її фінансових ринках можуть поширюватися через ці канали по-різному, або безпосередньо викликаючи дисбаланси попиту і ризики ліквідності або побічно [3]. Відповідно, тип і модель підключення до глобальної економічної системи може накладати обмеження на структурну динаміку поширення кризи.

Криза продемонструвала, що системний ризик може виникати з різних джерел: загального шоку, який веде до одночасного дефолту декількох фінансових інститутів і інформаційних екзогенних ефектів (наприклад, поширення негативної інформації про один конкретний банк збільшує вартість рефінансування для інших банків), ендогенних дисбалансів та ін. Саме в результаті кризи була доведена можливість виникнення системних ризиків всередині самої фінансової системи та фінансових ринків. Причин виникнення, поширення і помилкової оцінки ендогенних ризиків в умовах тісної зв'язності системи величезна кількість, наприклад, однаковість джерел фінансування або контрактів учасників системи, зростання фінансових дисбалансів, інформаційної асиметрії та ін.

Таким чином, посилення процесів глобалізації світової економіки та відкритості національних економічних систем скриває в собі посилення диспропорційності розвитку і підвищену волатильність і вірусність ринків, в першу чергу в системоутворюючих економіках.

Вже зараз у багатьох найбільших світових державах спостерігаються критичні розриви між приростом накопичень населення до

мінімальної межі (що становить наприклад в США - 0%, ЄС - 10%, Японії - 1,9% [4]) і величиною кредитів, виданих населенню, які досягли максимальних меж (перевищує рівень доходу людини протягом всього його життя). В результаті наростаючі дисбаланси призведуть систему до «критичного рівня», вся суспільно-економічна система перейде в принципово новий стан, іншу стадію розвитку, при якій склалася система виробництва руйнується. Новий стан суспільно-економічної системи, пережите в даний час і сприймається як «глобальна криза», може тривати нескінченно, посилюючись з часом [5].

Подолання ситуації, що склалася можливо тільки внаслідок зміни способу управління фінансами, економікою і суспільством.

Стратегія виходу з кризи, що склалася і перехід світової фінансово-економічної системи в принципово новий стан, в іншу стадію розвитку можлива лише в разі поетапного глобального перетворення системи суспільного виробництва і фінансових відносин як невід'ємної частини всього людського буття.

Необхідні в зв'язку з цим радикальні структурні реформи всієї системи фінансово-економічних відносин і суспільного устрою повинні ґрунтуватися на принципі ефективного управління відкритими фінансово-економічними системами – контролі за недопущенням подібних дисбалансів виробництва-споживання і грошових потоків: надприбутків, надспоживання, надбідних, недоспоживання, марно-тратною витрати світових ресурсів в інтересах меншості та т.п.

Реалізовані останнім часом антикризові програми і заходи, не тільки не враховують особливості поведінки складних динамічних систем, якими в даний час є національні і світові фінансово-економічні ринки, в середньо- і довгостроковій перспективі дані програми тільки посилюють загальну ентропію системи, їх спрямованість на висновок системи зі стану складної динаміки розвитку, призводить до ще більших загрозам стійкості фінансово-економічної системи.

Як наслідок виникає і з часом неминуче експоненціально нарастає ряд глобальних дисбалансів, що виражаються в постійно збільшуються «розривах» між здатністю суспільства виробляти і здатністю споживати вироблене (швидкість споживання все більше

відстає від швидкості світового виробництва, необхідного і достатнього для підтримання досягнутих рівнів розвитку), між об'ємом товарного ринку і фінансового ринків і їх роллю в забезпеченні економічного зростання, між вартістю ресурсів і фінансових активів (в першу чергу грошей) і їх ціною і т.п., відбувається посилення товарної дивергенції країн при зростанні загальної конвергенції світової торговельної системи, обумовлюючи тим самим все більшу нерівномірність розподілу багатства в світі і приводячи суспільно-економічну систему до критичного стану

Висновки й перспективи подальших досліджень

Аналіз теоретичних концепцій самоорганізації економіки та державної політики, спрямованої на забезпечення збалансованості економічного розвитку дав змогу виявити, що капіталовкладення (інвестиції в найширшому розумінні) відіграють одну з провідних ролей у врегулюванні дисбалансів поряд із грошово-кредитною та фіскальною політикою. В той же час, більшість проаналізованих підходів концентрується на лише на обмеженому колі економічних параметрів збалансованості, ігноруючи зв'язки між інвестиційним забезпеченням та позаекономічними параметрами і різноспрямованість виникнення дисбалансів.

Література

1. Silva, A. C., Yakovenko, V. M.: Temporal evolution of the 'thermal' and 'superthermal' income classes in the USA during 1983–2001, *Europhysics Letters* 69(2), 2005, pp. 304–310.
2. Davies J.B., Sandstrom S., Shorrocks A. and Wolff E.N. The level and distribution of global household wealth. *The Economic Journal*, Royal Economic Society. Published by Blackwell Publishing, 9600 Garsington Road, Oxford, USA. 121 (March), 2010 . pp. 223–254.
3. Allen F, Gale D. Financial contagion. *J Polit Econ* 108: 2000. pp. 1-33.
4. Источник: данные базы банных OECD Economic Outlook No. 92 (http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/190200141e1t005.pdf%3Fexpires%3D1355509637%26id%3Did%26accname%3DfreeContent%26checksum%3D46E84E803B86D01BF542CEF5FC12049B&usg=ALkJrhiAJiuONcHGJVvKlbKP_sOPtnuHnA)
5. Larosi re J. The high-level Group of financial supervision in the EU. Report. Brussels, February. 2009.

3. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. / І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко, В. М. Ращупкіна - К: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.

4. Чаплина А. Н., Шатрова А. П. Основные принципы и подходы к выбору стратегии управления интеграционным ресурсным потенциалом / А. Н. Чаплина, А. П. Шатрова // Проблемы современной экономики, 2012. - № 2 (42). – С. 236-240.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Збірник наукових праць ДонДУУ

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Серія “Економіка”

том XIV, випуск 278

Матеріали доведено мовою оригіналу

Матеріали, що публікуються, відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з думкою редколегії збірника.

При цитуванні або частковому використанні тексту публікацій посилаються на збірник обов’язково.

Відповідальний за випуск:

Поважний О.С.

Технічний редактор:

Пипко С.О.